

Amangeldiýew H., Ýusupdurdyýewa N.

**Aýdym – saz we ony çagalara öwretmegiň usulyýeti.
Mugallymçylyk mekdepleri üçin synag okuw kitaby. – A.:
Türkmen döwlet neşirýat gullugy. 2010.**

Aýdym – saz we ony çagalara öwretmegiň usulyýeti. Bu okuw kitap aýdym – saz sapaklarynyň maksady we wezipesi talyplary Türkmenistan diýarymyzyň hemmetaraplaýyn gülläp ösüşi, türkmen kompozitorlarynyň döreden eserleri, halk aýdym- sazлары bilen tanyşdyrmakdan we öwretmekden, olaryň sözleýiş hem hereket ediş endiklerini kämilleşdirmekde saz sowadyny öwretmekden ybaratdyr.

H.Amangeldiýew, N.Ýusupdurdyýewa, 2010

MAZMUNY

Giriş 7
Ses barada düşünje. Türkmenistanyň Döwlet senasy. Nota,

nota düşegi. Nota düşeginde goşmaça çyzyklar	8
Nota.....	9
Nota düşegi.....	9
Oktawalar barada düşünje bermek. Saz guralynda oktawalaryň ýerleşşi	11
Notalaryň ýerleşşi.....	12
Bas açary. Baas açarynda notalaryň nota düşeginde ýerleşşi	12
Nota taýajyklarynyň nota düşeginde ýazuw düzgüni	13
Notalaryň bölünişi, ölçegler barada düşünje	15
Tonlar we ýarym tonlar. Açar belgileri (Alterasiýa belgileri)	18
Sesiň tizligi we güýji (templer we dinamiki öwüşginler)	19
Saz säginmeleri (pauzalar)	20
Interwallar we olaryň görnüşleri	21
Interwallaryň gurluşy.....	22
Garasyz, baky Bitarap Türkmenistanyň Döwlet senasy	23
Bagda bilbil saýraýar	25
Kebelek	24
Gözel ülke.....	26
Sanawaç	27
Çapak-çapak elleri	28
Pişijek	29
Eje	30
Towuk.....	31
Çopan.....	32
Halk sanawaçlary.....	33
Ýag, ýagyş	34
Ogry pişik näme iýer?	35
Nury Halmämmedow	36
Ýaşajyk bagşy Gülbaba Akyýew	37
Ýurdumyzda geçirilýän bäsleşikleriň terbiýeçilik ähmiýeti	40
Aýdym-sazy çagalara öwretmegiň usulyýeti	40
Giriş. Çagalar bagynda saz terbiýesiniň orny we ähmiýeti.	
Çaganyň hemmetaraplaýyn ösüşinde sazyň orny	40
Çagalar bagynda saz terbiýesine umumy häsiýetnama. Saz terbiýesiniň usullary	43

Çagalaryň saz başarnyklarynyň mazmuny we görnüşleri	
Çaganyň saz ösüşinde özbaşdak saz başarnygyny ýüze çykarmagyň we ony kämilleşdirmegiň usullary	48
Saz başarnygynyň, döredijiliginiň görnüşlerini öwretmegiň usullary	51
Çagalar baglarynda geçirilýän çärelerde terbiýeçiniň wezipeleri	54
Saz diňletmek işiniň alnyp barlyşy. Çagalarda saza bolan duýgyny, gyzyklanmalary döretmek	55
Çagalaryň ýaş aýratynlyklaryna görä diňlediljek saz eserleriniň saýlanyp alnyşyny öwretmegiň usuly	58
Saz diňletmek işleriniň usullary	61
Amaly okuw	62
Aýdym aýtmagy öwretmegiň usullary	62
Çaga sesini goramak. Dogry aýdym aýtmagy öwretmegiň usullary	66
Köpçülik – hor bolup aýdym aýtdyrmagy öwretmegiň usullary	68
Aýdym sapagyna taýýarlyk. Aýdymlary temalar boýunça saýlap almagy öwretmegiň usullary	74
Çagalar üçin döredilen aýdymlardan özbaşdak aýdym aýtmagy öwretmegiň usuly	77
Saz sapagynda aýdym aýtmak işiniň dürli ýaş aýratynlykly toparlarda guralyşyny we geçirilişini öwretmegiň usuly	79
Amaly okuw	81
Çaga saz guralynda saz çalmagy öwretmek işleri.	
Çaga saz guralyna, milli saz guralyna häsiýetnama bermegi öwretmegiň usullary	81
Saz gurallarynyň toparlarda ýaş aýratynlyklary boýunça ulanylyşyny öwretmegiň usullary	93
Orta, uly we mekdebe taýýarlaýyş toparlarda saz gurallarynda saz çalmagy öwretmek işiniň usullary.....	94
Saz çalmagy öwretmegiň usullary we görnüşleri. Ýekelikde saz çalmagy öwretmegiň usullary	96
Köpçülik, ansambl bolup saz çalmagy öwretmegiň usullary.....	98
Täze ýyl aýdymy	101
Şadyýan sazanda.....	102
Amaly okuw	103
Sazly-sazlaşykly hereketleri öwretmegiň usullary	
Dürli ýaş aýratynlykly toparlarda sazly-sazlaşykly hereketleri öwretmek.	

Sazyň we hereketiň aýratynlyklaryny öwretmegiň usullary	103
Çaganyň ýaş aýratynlyklary esasynda sazly-sazlaşykly hereketleri çeper ýerine ýetirmegi öwretmek. Milli oýunlary ýerine ýetirmegi öwretmegiň usullary	106
Aýdym-sazlary öwretmekde milli oýunlaryň ähmiýeti	108
Sazly-sazlaşykly hereketleriň görnüşlerini öwretmegiň usullary	110
Çagalar bagynda sazly-sazlaşykly hereketleri, sazly oýunlary öwretmegiň usullary	113
Sazly oýunlar. “Ýapdan bökmek” sazly oýnuň düzgüni.....	114
“Agsak durna” sazly oýnuň düzgüni	115
“Alma çöplemek” sazly oýnuň düzgüni.....	116
“Aýterek-günterek” sazly oýnuň düzgüni	116
“Pişik we syçan” sazly oýnuň düzgüni	116
“Güneş we ýagyşjyk” sazly oýnuň düzgüni.....	117
Amaly okuw	117
Saz sapagy. Saz sapagynyň görnüşlerini, geçirilişini öwretmegiň usullary	117
Saz sapagynda aýdym aýtmak işiniň dürli ýaş aýratynlykly toparlarda guralyşyny we geçirilişini öwretmegiň usullary	120
Terbiýeçiniň we saz mugallymynyň saz sapagyny guramakda aýry-aýry wezipeleri, taýýarlyk işlerini geçirmegiň usullary	121
Çagalar bagynda geçirilýän saz sapagynyň gysgaça meýilnamasy	124
Sapagyn gidişi	124
Çagalar bagynyň gündelik durmuşynda sazyň orny. Çaganyň gündelik durmuşy we saz terbiýesi. Ulanyljak saz eserleriniň sazlanyp alnyşyny öwretmegiň usullary.....	126
Çagalar bagynyň gündelik durmuşynda saz. Saz sapagyny, baýramçylyklary gurnamagyň usullary	128
Çagalar bagynyň gündelik durmuşynda sazyň orny we ähmiýeti. Ertirki maşyklary öwretmegiň usullary.....	132
Amaly okuw	135
Baýramçylyklarda we ertirliklerde sazyň orny Baýramçylyklarda ulanyljak saz eserleriniň saýlanyp alnyşyny, sanawyny öwretmegiň usullary	135
Baýramçylyklaryň geçirilişi we ähmiýeti. Baýramçylyk meýilnamasyny düzmegi öwretmegiň usullary	138

Çagalar bagynda alnyp barylýan baýramçylyk dabaralarynyň çykyş ýazgysy. Halkara zenanlar günü	139
Täze ýyl baýramy	144
Nowruz geldi ilime	147
Bitaraplyk aýdymy	149
Amaly okuw	151
Türkmen halk aýdym-sazlarynyň, milli saz gurallarynyň döreýşi baradaky gadymy rowaýatlar we gürrüňler	
“Gyryldy” sazyň rowaýaty	151
“Daraýy donly” sazynyň rowaýaty	153
“Aýnam” aýdymynyň rowaýaty	154
“Haýt ýykan” sazynyň rowaýaty	155
Ýoldaky waka. Weýran bagşy barada rowaýat	156
Dutaryň syry	157
Goşa taryň gudraty	158
Şeýtan perde	159
Gyjak	159
Bagşyçylyk sungaty	161
Damana ýoly	161
Salyr-saryk ýoly	162
Ahalteke ýoly	163
Ýomut-gökleň ýoly	164
Terminler esasynda sözlük	165
Peýdalanylan edebiýatlar	169